

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ З ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Степанова Юлія Петрівна

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
заступник начальника науково-дослідного відділу,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна*

З метою дотримання прав і свобод людини під час службової діяльності, окрім загальних вимог етичного та професійного поведіння, визначених у Кодексі поведінки працівників, до функціональних обов'язків яких належить здійснення управління кордонами [1], військовослужбовцям і працівникам Держприкордонслужби слід ураховувати правові норми, що визначають порядок поведіння з іноземцями, що звертаються з проханням про надання статусу біженця, особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту, потерпілими від торгівлі людьми, а також вимоги щодо утримання затриманих мігрантів.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 14 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», заборонено утримування в установах тимчасового тримання особи, яка звернулася для встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, крім обумовлених законом випадків, та видворення її за межі України до встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми [2].

Особлива категорія мігрантів – біженці, особи, які потребують додаткового або тимчасового захисту, або яким надано такий захист. Відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», такі особи не можуть бути вислані або примусово повернуті до країн, де їх життю або свободі загрожує небезпека за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, або ж до країн, де вони можуть зазнати катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння і покарання або з яких вони можуть бути вислані або примусово повернуті до країн, де їм загрожує небезпека [3].

Особи, яких затримали, повинні утримуватись у належних умовах та з належним поводженням відповідно до Конституції України, Мінімальних стандартних правил поведіння з в'язнями (1955), Європейських пенітенціарних (в'язничних) правил (2006), Інструкції

про порядок тримання затриманих осіб в органах (підрозділах) охорони державного кордону, затвердженої Наказом МВС України від 30.03.2015 № 352.

Однак такі порушення подекуди мають місце в діяльності органів і підрозділів охорони державного кордону. Так, за результатами відвідування спеціального приміщення відділення інспекторів прикордонної служби «Оноківці» (тип В) відділу прикордонної служби «Ужгород» (тип Б) 94 прикордонного загону представниками Уповноваженого з прав людини у Закарпатській області та працівників Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (групою Національного превентивного механізму), було встановлено низку порушень прав людини:

- під час повітряної тривоги персоналом не вживаються заходи щодо евакуації утримуваних у спеціальне сховище;

- арешт особи без вмотивованого рішення суду;

- порушення права на професійну правничу допомогу;

- установлено випадки порушення права на достатній життєвий рівень: безперешкодний доступ до чистої води, примусова вентиляція в кімнатах для затриманих, утримання особи в необлаштованому місці протягом восьми годин у нічний час;

- відсутній у штаті підрозділу медичний працівник, до завдань якого входить відстеження психологічного стану затриманих, та спеціального приміщення психолога;

- порушення порядку обробки персональних даних шляхом сканування, накопичення копій і надсилання за допомогою електронної пошти протоколів про адміністративне правопорушення;

- позбавлення затриманих можливості контакту із зовнішнім світом (у приміщенні для затриманих не облаштовано радіоточки, до них не доводяться новини, немає газет та журналів) [4].

Правозахисники прирівнюють затриманих мігрантів до осіб, позбавлених волі. Тому очевидно, що більшість виявлених правопорушень стосуються порушень міжнародних стандартів поведінки з особами, позбавленими волі (Мінімальних стандартних правил поведінки з в'язнями, Європейських пенітенціарних правил) та Конституції України. Хоча ці норма мають пряму дію і підлягають неухильному виконанню службовими особами підрозділів тримання, однак конкретизація міжнародних стандартів тримання осіб у Інструкції про порядок тримання затриманих осіб в органах (підрозділах) охорони державного кордону більш чітко визначила б повноваження службових осіб підрозділів тримання та посприяла б дотриманню цих стандартів. Окрім того, пропонується передбачити в кваліфікаційних вимогах начальника підрозділу тримання наявність вищої освіти зі спеціальності «Право» або «Правоохоронна діяльність». А також забезпечити періодичне проходження службовими особами підрозділу тримання підвищення кваліфікації з курсу «Права людини».

На виконання висновків, зроблених групою Національного превентивного механізму, яка здійснювала перевірку, запропоновано включити до обов'язків начальника підрозділу охорони здоров'я ООДК організацію відстеження психологічного стану затриманих осіб (п. 8 Інструкції про порядок тримання затриманих осіб в органах (підрозділах) охорони державного кордону). А до штатного переліку посад підрозділу тримання включити психолога, обов'язки якого визначити у згадуваній Інструкції (на основі Типових посадових обов'язків психолога установи виконання покарань та слідчого ізолятора [5]).

Окрім того, за результатами перевірки було рекомендовано включити до штату підрозділу тримання посаду інспектора, відповідального за дотримання прав затриманих осіб. Це також потребуватиме включення його завдань та обов'язків до Інструкції № 352, зокрема пропонується визначити їх у пункті 11⁻¹. Перспективним та рекомендованим групою Національного превентивного механізму проєктом є впровадження інформаційної системи «Custody Records», яка дасть змогу запровадити автоматизований облік усіх дій щодо затриманої особи, здійснення інтерв'ю (непроцесуального опитування) з затриманою особою щодо того, як з нею поводитись правоохоронці під час затримання, чи не порушувались її права, із фіксацією стану здоров'я та перевірки будь-якої інформації, що може свідчити про незаконне застосування сили щодо затриманих осіб, зберігання інформації щодо затриманих осіб упродовж 25 років. Слід урахувати, що запровадження цього пілотного проєкту було визначено для МВС України, НП України, Адміністрації Держприкордонслужби, Державної міграційної служби України та НГУ відповідно до Плану з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки [6]. Однак діяльність щодо його реалізації ускладнюється умовами протистояння збройній агресії, браком людських і технологічних ресурсів. Водночас необхідність його запровадження безсумнівна з огляду на важливість дотримання правоохоронними органами прав і свобод людини і громадянина. Ця діяльність повинна мати нормативне підґрунтя у вигляді наказу Адміністрації Держприкордонслужби, яким затверджено план реалізації проєкту, етапи його впровадження, ресурсне забезпечення та підготовку фахівців. Серед заходів реалізації проєкту доцільно передбачити налагодження взаємодії із НП України, у 88 підрозділах якої така система вже запроваджена [7]. Відповідно фахівці цих підрозділів можуть здійснити підготовку мультіплікаторів – прикордонників, які в подальшому впроваджуватимуть проєкт у Держприкордонслужбі.

Література:

1. Кодекс поведінки працівників, до функціональних обов'язків яких належить здійснення управління кордонами, затверджений наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних

справ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Головного управління державної служби України від 05 липня 2011 року № 330/151/809/434/146. URL: <http://surl.li/jtvr1w>

2. Про протидію торгівлі людьми : Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08 липня 2011 року № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>

4. Відвідування спеціального приміщення відділення інспекторів прикордонної служби «Оноківці» 94 прикордонного загону Західного регіонального управління ДПСУ / Омбудсман України. Офіційний вебсайт. 14 лютого 2024 року. URL: <http://surl.li/srlxq>.

5. Типові посадові обов'язки психолога установи виконання покарань та слідчого ізолятора, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 04 листопада 2013 року № 1866/24398. URL: <http://surl.li/inrclz>.

6. План з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р. URL: <http://surl.li/aagip>

7. Проєкт «Custody Records» в Нацполіції – успішний механізм захисту прав людини / Офіційний вебпортал Національної поліції України. 24 січня 2024 року. URL: <http://surl.li/srlzp>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-81>

ЗАЛУЧЕННЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ДО ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Федчишин Сергій Анатолійович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративного права,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках» від 29.11.2024 р. політика відносно ветеранів у цивільному житті визнається складовою ветеранської політики, а забезпечення працевлаштування та освіти ветеранів визначається як